

Samenvatting Van Gelderlezing 2015

De Tachtigjarige Oorlog op zakformaat: penningen als objecten van herinnering

Dr. Marianne Eekhout – conservator stadsgeschiedenis Dordrechts Museum

In 1622 liet Mattheus Rees zijn zoon Rochus vereeuwigen op een schilderij. Het jongetje, slechts drie jaar oud, draagt een opvallende accessoire – een gouden beloningspenning waarop de inval met het turfschip van Breda uit 1590 staat afgebeeld. Waarom draagt Rochus deze penning? Van wie was die penning eigenlijk? Welke boodschap draagt hij uit? Waarom staat de penning eigenlijk – 32 jaar na dato – afgebeeld op dit portret? Deze vragen zijn het uitgangspunt van deze Van Gelderlezing 2015.

Penningen zijn belangrijke objecten in mijn onderzoek naar herinneringen aan de Tachtigjarige Oorlog. Samen met schilderijen, boeken en gevelstenen geven ze het zogenaamde ‘herinneringslandschap’ vorm. Dit landschap – een omgeving waarin allerlei voorwerpen en verhalen herinneren aan de oorlog – zit vol met memorabilia die mensen koesteren, verzamelen en doorgeven om het verleden niet te vergeten.

De penning is een handzaam, metalen voorwerp waarop een gebeurtenis kan worden afgebeeld en beschreven – waardoor het zich uitstekend leent om (lang) te bewaren. Dit maakt een penning het ultieme object van herinnering. Dit is niet alleen het geval tijdens de Tachtigjarige Oorlog toen penningen veel werden geproduceerd en uitgereikt als beloning, onderscheiding, rekenmiddel of geschenk. In de periode van de Republiek bleven penningen tot het einde van de achttiende eeuw een belangrijk middel om gebeurtenissen te herdenken.

De vraag die in deze Van Gelderlezing centraal staat is: hoe functioneerden penningen die herinnerden aan de Tachtigjarige Oorlog nu eigenlijk in de zeventiende-eeuwse samenleving? Om deze vraag te beantwoorden analyseer ik geen specifiek type penning, maar komen allerlei historiepenningen, triumpfenningen, vroedschapspenningen, noodmunten en rekenpenningen waarop de Tachtigjarige Oorlog staat afgebeeld aan bod.

De lezing valt in vier delen uiteen: 1) de penning als politiek wapen, waarin de propagandafunctie van penningen tijdens de Tachtigjarige Oorlog wordt behandeld 2) de penning als medium van herinnering waarin de Oorlog als bron van inspiratie voor nieuwe penningen centraal staat 3) zeventiende-eeuwse eigenaren van penningen en 4) penningportretten. Samen werpen deze vier onderwerpen een nieuw licht op de manier waarop penningen werden gebruikt door verschillende mensen in de zeventiende- en achttiende-eeuwse samenleving in de Republiek.

Penningen waren een belangrijk medium van herinnering aan de Tachtigjarige Oorlog. Ze werden om verschillende redenen gemaakt, maar de politiek speelde altijd een belangrijke rol. Of het nu onderscheidingen waren door de Staten Generaal, provinciale Staten of steden of rekenpenningen die werden uitgedeeld aan ambtenaren – de iconografie werd van bovenaf bepaald en goedgekeurd.

In de zeventiende eeuw werden de penningen van de Tachtigjarige Oorlog een gewild verzamelobject. De grote aantallen zilveren varianten van bestaande historiepenningen in museale collectie zijn daarvan stille getuigen. Deze penningen waren echter vooral bedoeld voor numismaten en andere verzamelaars die hun collectie compleet wilden maken.

Originele penningen die waren ontvangen als onderscheiding of beloning bleven vaak in de familie. De familie Sijloo en Rees zijn slechts twee voorbeelden die laten zien hoe waardevol en statusverhogend zo'n penning was in de Republiek. Ze waren zo belangrijk dat eigenaren zichzelf en hun kinderen zelfs lieten portretteren met een penning om de nek. Op die manier kon de buitenwereld op een bijzondere manier kennis maken met de rol van de familie tijdens de Tachtigjarige Oorlog. Een praktijk die niet alleen doorging tot in de achttiende eeuw, maar die navolging tot in volgende generaties.

Zo was een penning voor de zeventiende en achttiende-eeuwse Nederlander zowel een verzamelobject als een statussymbool. Het was een herinnering aan een belangrijke gebeurtenis op zakformaat.